

Till Eila och barnen

Kriget

1941 slutet av juni började kriget mellan Tyskland och Sovjet. Hittills var Ungern utanför, men nu även vi kom med. För att börja med var endast en eller två ungerska pansardivisioner tog del på tyskarnas sida, men redan efter några månader var dom tillbaka.

Slutet av september när jag kom hem från arbetet väntade mig inkallelseorder order för krigstjänstgöring. Ordern var "SAS" order som betydde att jag måste inställa till min enhet omedelbart. Nästa morgonen meddelade till min överordnade att jag blev inkallad och tog avsked. Eftermiddag åkte jag till Szombathely till min signalbataljon. Sent på kvällen kom jag till kasern och övernattade i sjukstugan. Nästa morgonen väckt av Imre Murai som hörde av dagsunderofficer att en fänrik med namnet Aszталos har ryckt in. Han undrade vem den typen kan vara, han kände inte någon fänrik med detta namn. Desto större var hans glädje när han upptäckte att Aszталos är egentligen före detta Artner som han kände mycket väl.

Under dagens lopp kom även de övriga som bildade marschkompaniets officerstab: chef Imre Murai överlöjtnant, János Sónyi (?) löjtnant, Kopcsándi (?) löjtnant, Sándor Varga kadettsergeant och jag. Vi var plutonchefer. Jag hade radiogrupperna: SR6 (?), IR7 och två avlyssningsgrupper. Min plutons styrka var 40 personer, 2 bilar, 14 hästar och 2 ridhästar. Min häst hette Tereferé och vi var bekanta redan från tidigare i samband med inmarschen till Siebenbürgen 1940.

Hela kompaniet bestod av ca 210 män, ca 80 hästar + 6 ridhästar, 2 personbilar (1 Opel kapitän + 1 Opel kadett, 2 radiobilar, 4 lastbilar, 30 km (?) kabel, 1 växel för 30 linjer.

Under några dagar strömmade in de inkallade ca 600 personer. Vi valde ut endast ogifta men andra som hade något vägande skäl att stanna hemma, sorterades ut. Under tiden även hästar har infunnit sig. Alla fick nya skor. Manskapet klädde sig i uniform i nya vadmal vinterutrustning. Efter några dagar var kompaniet färdigt för avfärd. Då fick vi inspektionsbesök av vår blivande divisionschef, generalmajoren och hans stabskapten.

Men det blev inte någon avfärd. Kompaniet upplöstes för att inkalla på nytt senare. Vi fick också veta att vår uppgift blir att fungera som besättningsenhet tillsammans med andra (3-5) ungerska divisioner på ett ganska stort område i Ukraina

Jag återvände till Budapest och skaffade mig en rysk bok för att försöka lära mig ryska om vi blir endast besättningsenhet. Jag kom så långt att jag lärde mig det ryska alfabetet, när slutet av oktober kom den nya inkallelseorder.

Kompaniets uppställning gick nu mycket smidigare. En trevlig händelse var att Schill (?) kapten som var min kompanichef i 1940 (Siebenbürgen) kom hem från Ryssland, där han varit förbindelseofficer mellan tyska och engelska trupper. Han la bort titlarna med mig som jag uppfattade som stor ära.

I utrustningen ingick en hel del konstiga prylar med tanke på att vi stod framför vinter. Bl. a. fick vi ta med oss en del fönsterglas och kitt för att kunna reparera och isolera trasiga fönster i vinterförläggningen. Det var helt idiotiskt. Någon glasleverantör har säkerligen tjänat på denna idé. Vi reparerade inte en enda fönster och en del av glaset gick sönder innan vi kom fram.

Men sen kom marschorder. Vi lastade en kväll kompaniet. Det blev ett helt tågklass. 100 axlar d.v.s. 50 vagnar. Officerarna hade en personvagn och manskapet hade också bekvämt, ty p.g.a. hästarna var gott om plats.

Så rullade vi iväg. Stämningen var hög. vi skålade och skojade. Vägrutten var Szombathely – Komárnov, därefter rullade vi in i Tjeckoslovakien. Där kom ombord en tjeckisk officer som pratade bra ungerska och berättade härresande saker från Sovjet. Ju mer han söp desto blev hans historier mer och mer otroliga. Men han somnade så småningom och vi med.

På morgonen kom vi till Kattowitj [Katowice]. Där fick vi byta tåg, eftersom de ungerska godsvagnar passade inte till det tyska broms[?]systemet. Det blev ganska besvärligt, ty de två tågsät stod inte bredvid varandra och hästarna, som var nervösa av vagnarnas ständiga buller och skakning. Hästvagnarna fick man bära över för hand. Men så småningom fick vi allt över i det nya tågsät.

Maten ordnade vi själva. Vi hade mat för en månad med oss och köket installerades i en godsvagn.

Två dagar rullade vi genom Polen (Krakko, Lemberg) och efter en mellanlandning anlände vi till Berditsev. Vi tömde tåget och övernattade i några lagerlokal. Där var det kallt och hårt på golvet. Nästa morgon fick vi besked om vår förläggning utanför stan. Berditsev var en ganska stor stad, kanske 100 000 invånare men det verkade dock ganska tom ty alla judar var evakuerade av tyska SS-trupper.

Vi fick en ganska hygglig förläggning. Det enda sorgen var att kompaniets hund, en ungersk puli (egentligen Murai Imres) har försvunnit under resan.

Så som de övriga delar av divisionen anlände fick vi etablera förbindelse med dom per telefon och radio. Då hände en märklig sak. Vår telefongrupp som var placerade hos en av våra regementstab, vid sin första meddelande informerade oss att vår hund har anslutit sig till dom. Hur det gick till, blev det aldrig uppkärlat. Vi förmodade dock att under tågresan på någon station hoppade av tåget. Sen kanske blev misshandlat av tyskar, ty senare tålde inte tyska uniformernas lukt. Sen någon gång när någon ungersk enhet passerade, kände igen den ungerska lukten anslöt sig till denna enhet. Så fick vi Pajtás-hunden tillbaka.

Sedan de olika delar av divisionen anlände och intog sina förläggningar, utbyggde vi kommunikationsnätet. Därefter hade vi inte mera jäkt och kunde ägna oss till förströelse. I Berditsev fanns bio, ölkrog och ”hemma” hade vi en radio och lyssnade vi varje kväll Lily Marlen från radio Beograd. Divisionen bestod utom staben av 2 infanteriregiment, 1 husars[k]vadron, 1 luftvärnsbatteri, 1 primärkompani och 1 tränavdelning (?) samt fältsjukhus. Men vi hade inte fältartilleri. Vår kompani (signal) stod i första hand till divisionstabens förfogande.

Efter att divisionen har samlat sig kring Berditsev fick vi beskedet att vårt besättningsområde ligger öster om Kiev och detta område skulle bevakas av vår division. Detta betydde att vi fick fortsätta vandringen österut, men numera inte med tåg utan med egna medel.

Det nya målet var Darniza, en förstad till Kiev, på östra sidan av floden Dnjepr. Förflyttningen pågick några dagar genom Kroatien, Belaja Tserkov, Kiev – Darniza.

Eftersom broarna över Dnjepr var sprängda av de retirande ryssar, överfarten var ganska besvärlig. Bron som de tyska pionärerna (?) byggde blev obrukbara p.g.a. istrycket (?).

Dnjepr var isbelägd. Så överfärden skedde i pråmar, men deras kapacitet var begränsad. Det var ett riktigt pusselspel att få över åtskilliga 10000 män även om pråmarna åkte i skytteltrafik. Men den tyska organisationen bemästrade situationen.

Snart var vi i alla fall i Darniza. Förläggningen var nästan idealisk. Vi hade till förfogande två baracklängder i en skogsdunge. Dessa baracker användes av ryssarna som militärförläggning. Divisionen placerade ut sig på ett triangelformigt område i Darniza – Zolotonosha – Priluki – Pirjatin i ett djup på ca 20 mil. Divisionsstaben var i Darniza. Vi tänkte att vi skall ha en trevlig intervistelse i närheten av Kiev med frontteater, biografier och även opera som fungerade. Vi gjorde rekognosceringar i närområdet och hittade en del användbara saker som ryssarna lämnade efter sig. Våra duktiga chaufförer upptäckte en bilkyrkogård. Det låg flera hundra uppbrända bilar av alla sorter. Chaufförerna monterade ned som var användbar, framför allt fjädrar som kom mycket väl till lags när de dåliga vägar tog slut på våra bils fjädrar. Ett annat fynd var en koppartrådlager som vi tänkte använda för att upprätta en radiostation med zeppelin anten (?) för att etablera kontakt med Szombathely. Därav blev det emellertid ingenting.

För att göra tillvaron trevligare hade vi arrangerat en fotboll-match med en närliggande tysk enhet med efterföljande ölfest. Nikolausdagen (N. Horthy) ordnade vi en kabare underhållning.

Men vistelsen i Darniza blev inte lång. Divisionschefen ville komma närmare till sina trupper och så bestämdes att staben och naturligtvis även vi förflyttas till mitten av deltaformiga området. Platsen blev Jagotin ca 8 mil österut.

Eftersom den motoriserade delen av kompaniet låg vid staben och den hästdragna delen var redan utplacerade vid de olika enheterna, förflyttningen skedde med bilar. En tidig decembermorgon startade vi och beräknade att vi kommer till Jagotin ca middagstiden. Men det blev inte så. De första 2 mil avverkade vi på en timme på hygglig betongväg. Men sedan började elendet. Vägen var uppkörd och eftersom det var +grader bilarna skönk ned i den svarta gjutjan. En efter en blev bilarna stående, de kunde inte röra sig på egen maskin. Det var ingenting att göra annat än att lasta av bilarna, bära prylarna framåt och sedan lyfta bilarna för hand och bära även dem. Så höll vi på hela dagen till vi kom till en liten by och där övernattade vi. Med mat blev det inget denna dag.

Nästa morgon hade vi tur. Det blev några minusgrader och så åkte vi brevid vägen på fält som kunde hålla bilarna. Så anlände vi till Jagotin.

Jagotin var ett ganska litet samhälle utan industri men med en agrar kolchos. Vi hade en tvåplanshus, den före detta polykliniken, till förfogande som både signalstation och bostad. Dessutom hade vi några mindre byggnader för lagn (?), kök, verkstad. Det fanns även en järnvägstation. Det var nämligen järnvägförbindelse till Kiev eller bättre sagt Darniza. Tåget, det så kallade "Kurirtåget" brukade komma en gång per dygn. Det besöts av 2-3 personvagnar. Ett stort plus med järnvägstationen var att det fanns där även varmbad(dusch) så vi kunde sköta även för hygien. Annars var med hygien litet si och så. Men redan då när vi var i Kiev inköptes ett stort handfat som vi använde senare som badkar. Ett annat viktigt inköp var en termometer för att kunna registrera den ryska vinterns köld.

I Jagotin firade vi jul. För att göra julen litet festligare inköpte vi ett antal kycklingar. Räkningen redovisades i ekonomirapporten men revisorerna godkände inte denna utgift så belastades kompanichefen med denna utgift. Småaktigt tyckte vi och officerarna betalade

gemensamt. Mellan julen och nyåret fick jag uppdraget att åka till Kiev och ordna järnvägstransport för våra ridhästar. Det gick lätt att komma överens med den tyska transportkommendaturen. Jag var någon dag i Kiev och återvände till Jagotin med Kievtåget.

När jag dag före nyårsafton anlände konstaterade att något inte var i sin ordning. Varga Sanyi berättade att Imre fick bannor för att fältpolisen haffade några av våra män hemma hos några ryska flickor. Någon fraternisering med lokalbefolkningen var strängt förbjuden. Men vad kan man göra med friska, unga men.

Resultatet blev straffexercis och hårdare kontroll. Jag tyckte att det var tråkigt med en sådan situation särskilt när vi hade gott om dryckesvaror för att fira nyåret. Vi kom nämligen redan före julen överens att alla paket som kommer till officerarna förklaras som gemensam egendom och förtäras gemensamt. Alla paket lagrades och det var verkligen givande julhamstring. Bara jag fick ca 30 paket utöver det veckopaket som min moster Mancini skickade varje vecka enligt överenskommelse på min räkning innehållande Regalia Media cigarrer, Symphonia cigaretter och Sire-sire (?) keks. Ibland också någon starkvara.

För att lätta upp stämningen föreslog att vi på nyårsafton klär på oss fint. Dessutom Varga Sanyi och jag författade årskrönika om kompaniets officerare. Resultatet blev enorm. Festen började med allmänt skålande, sen krönikan och när det blev 12-slaget deklamerade Varga Sanyi på husets balkong. Så småningom kom vi i alla fall i säng.

Januari i Jagotin blev ganska lugnt men kallt. Mellan 20 december och slutet av februari var den högsta temperaturen -12 grader C. Den lägsta observerade temperaturen var minus 43 grader C.

För att göra tiden gå trevligare anordnade vi några föredrag till manskapet om historia, litteratur etc. När våra ridhästar anlände brukade vi göra på förmiddagar ridturer. I samband med en sådan ridtur åkte min öronskydd bort och när vi kom hem började kompisarna skratta och bad mig att titta i en spegel. Synen var nedslående. Jag såg ut som en cockerspaniel med hängande öron. Mina öron blev förfrusna, blev svullna, röda-lila och när tinade upp började göra ont. Tack vare att jag fick av moster Mancini härlig mjuk angora mössa kunde jag sova trots mina svullna öron.

En annan utomhusaktivitet blev att vi försökte åka skidor. ingen av oss åkte tidigare och vi hade roligt med den sysselsättningen.

I januari gjorde Imre och jag en inspektion rundresa hos våra grupper. Vi var i Zoltowska, Priluki, Pisjatin och kanske även i andra ställen som jag inte kommer ihåg. I Priluki bodde hos en ingenjörfamilj som bjöd oss på kaffe med kakor. Vad blev av dom efter kriget?

I januari-februari låg den tyska frontlinjerna i Ukraina någonstans öster om Kharkov. Västerut var nästan helt tom till vårt område. Början av februari började ryssarna röra på sig mot de tyska linjerna, som var ganska glesa. För att undvika eventuella genombrott beordrades alla trupper att förflytta sig österut.

Det blev inte någon sammandragning av de utplacerade enheterna utan var och en fick förflytta sig på egen hand.

Divisionstaben tillsammans med ca en pluton signalister under min ledning kom per tåg till Poltava. Där blev vår division underställd den VI. tyska armen med general Paulus (?) som chef. Han som kom senare till Stalingrad. Staben blev presenterad till Paulus, även jag

som signalofficer. Vår förläggning blev en barack vars väggar tinade upp när vi började elda. Senare fick jag bo med staben (?) som var sämre, kallare.

När alla enheter ryckte närmare till Kharkov förflyttades staben till Valki, en bit västerut från Kharkov. I min kvarter kom en kväll våran fältpastor, en franciskanermunk som var tidigare på besök hos en husarpluton. Han fick som chef leda husarerna framåt. Jag frågade hur han klarade husarernas hästjargon under förflyttningen. Svaret blev: det är bra att nu någon annan tar över chefskapet annars skulle även jag använda samma jargon.

Förflyttningen för våra hästar blev katastrof. De fick marschera drygt 30 mil i bitande kyla, dålig mat och övernatta i det fria. Resultatet blev att av våra ca 80 hästar kanske en tredjedel kom fram till Valki. De fick skytas när de inte längre orkade med strapatserna eller blev sjuka i lunginflammation. Även vår förpflegning blev mycket sämre och hästköttet var en välkommen tillskott. Förvaring av köttet var inget problem, det rodde fortfarande minusgrader. För att ersätta våra hästar rekvirerades små ryska hästar som tålde vad som helst. Men de var små, så det blev drygt 200 i stället för 80.

En gång i månaden hade man möjlighet att köpa marketenderivaror: cigaretter, cognac och litet choklad. Tillgången var ransonerad. Jag brukade betala räkningen för min pluton, jag hade goda inkomster: hela mitt civillön, + fänriksavlöning med krigstillägg och mat, ”logi” samt 20 cigaretter per dag gratis. Den enda utgiften var hyran för min bostad i Budapest.

I Valki väntade vi att divisionens enheter samlade sig. Det var mycket snö, så vi försökte öva skidåkning. Då och då red vi också, men efter de dåliga erfarenheterna med våra vagnhästar skonade våra ridhästar från kylan. Som sagt maten var skral och det bästa som vår huvudorganisations för matvaror, Sányi János, kunde åstadkomma var kokt potatis som var festmåltid i samband med någon födelsedag. Den ständiga konservenmaten förorsakade vitaminbrist och skörbjug. Tandköttet blödde och tänderna satt lösa. Läkarna föreslog att vi skulle äta rå lök, den enda färska grönsak som man kunde skaffa. Det stora vita fält och allt starkare solsken medförde också färgblindhet. I stället för rött såg man grönt. Det var en egendomlig känsla att se at cigarettens glöd var grön.

Vad marketenderiets varor beträffar, kunde man inte klaga. De var fina amerikanska och engelska cigaretter och god fransk cognac, fransk choklad och fransk tvål.

Början av mars intog enheterna sina platser bildande en försvarslinje öster om Kharkov. Under tiden även vår bildel (?) hann upp oss. Från Valki bröt vi upp och marschen gick genom Kharkov.

Eftersom vår division var numera underställt den tyska VI armé måste vi bekanta oss med våra tyska signalkamrater. Det hände i Kharkov. Det var två trevliga reservofficerare som vi kom i närmare kontakt: Oberleutnant Brügebös från Hannover och Leutnant Krauss, jag tror från Hamburg. Vi gillade dem, endast Pajtás, vår hund, visade inga vänligheter mot dem. När de kom på besök hos oss, Pajtás morrade och kröp under sängen. Därför trodde vi att hans oturliga minnen med tyskarna under resan från Ungern väcktes till livs när han fick lukta igen tyska uniformer.

Under vår framryckning till Kharkov fick vi göra närmare bekantskap med små ryska djur: lössen. Första gången om dessa djur hörde vi i en arméorder (?) enligt vilken man inte fick skicka hem löss i brev för att presentera de för anhöriga. Men nu när vi växlade natthärbärge nästan varje dag och bodde tillsammans med ryssar, kalvar, får och kycklingar, förflyttades dessa djur även i våra kläder. Man var rädda för dem eftersom de kunde överföra

fläcktyfus. Vaccin mot fläcktyfus fanns, men bara i begränsad mängd. Således vaccinerades endast sjukvårdspersonal. Trots vaccineringen inträffade ett tragiskt fall: divisionens chefsläkare, läkarmajoren insjuknade och dog i fläcktyfus. Han var mycket rädd för denna sjukdom, men av någon anledning (vaccineringssskreck?) underlätit att ta spruta. I hans efterlämnade saker hittade man skyddsvaccinet.

Under vår vandring genom Ukraina såg vi knappast någon nöd vad livsmedel beträffar. Landet är ju mycket rik och något livsmedel fans för ortsbefolkningen alltid. Men i Kharkov mötte vi de problem som drabbade allmänheten i en krigsdrabbad storstad. Om en häst dog på gatan, dröjde inte lång stund, att bara hurarna (= hudarna?) blev kvar. Folk kastade sig på hästen och skurit bitar av den. Likaledes högg man ned träd för att ha eldningsmateriel.

Vår nästa plats blev Merefa ca 2.5 mil söder om Kharkov, men bara för några dagar och nu ytterligare några mil söderut i Taranovka. Här fick vi första kontakten med ryssarna och kom också de första förlusterna. En av de som stupade var husarskvadronets chef i samband med en rekognosceringsuppdrag. Dagen innan var han tillsammans med tyska officerare och genom deras förmedling kunde han prata per telefon med sin mor. Hans död gjorde ganska djupt intryck på oss. Även infanteriregimenten hade förluster. Vår kompani blev förskonad, men vi led också materialförlust. Frontlinjen rörde sig fram och tillbaka på grund av stränga kylan som rodde under natten. Även om man erövrade en bit av terängen som inte hade någon hus, fick man ge upp innan natten och kylan kom. Det var fortfarande - 20 grader C på nätterna, men mitt på dagen var redan dagsmeja. Vi skrev ca 15 mars.

Vid slutet av mars upphörde striderna. Nu kom slamperioden. Man kunde inte röra sig. Fordon sjönk i gjutjan och även att gå inkluderade svårigheter. Stövlarna fastnade i leran.

I Taranovka hann upp oss posten, mat så det var inte nöd på oss. Det enda störande moment var att dagligen 2 gånger fick vi luftangrepp. Men de var inte farliga. De ryska planerna, Typ Rata, som vi kallade symaskiner efter deras ljud, hade bara 25-50 kg bomber som de fällde – som tur var – mycket oskickligt. Som jag minns ingen dödsfall inträffade.

För att ersätta materielförlusten skickade vi några män till den ungerska materialdepå i Kiev. Efter några dagar kom de tillbaka utan materiel. Materielrekvisitionen skulle inlämnas en gång i månaden före den 15 och avhämtas efter en vecka. Rekvisitionen skall vara i 3 exemplar och vederbörligen attesterat av divisionens intendent. Oh saliga ungerska byrokratin! Generalen blev rasande när han informerades. Men materiel fick vi utan besvär från den tyska depå utan rekvisition i 3 ex och utan attestering.

Medan vi väntade i Taranovka att slamperioden skulle ta slut utökades vår kompani med en ung kadettsergeant Ákos Nagy. Han skulle fungera som tolk. Han gjorde egentligen sitt andra lumpenår. Han var en trevlig kille, knapt 20 år och svärmade för en skådespelerska i Nationalteatern och hon var på något sätt även släkting till honom. I civil var han anställd på Nat. Teatern som regissörelöv. Han var som sagt trevlig men jämförd med oss litet för barnslig. Vi behandlade honom som lillebror och använde honom som viceplutonchef för den första (Sányi János) plutonen. Hans språkkunskaper i tyska var knappast mer än skoltyskan och både Murai, Sányi och jag kunde bättre tyska än han.

I Taranovka har vi också besök av vår överordnade tyska signalofficer, en major. Han var mycket trevlig och vi kom väl överens med honom. Han beordrade också en tysk radiogrupp med underofficer Meier (?) till oss som sörjde våra radioförbindelser med den

tyska staten. Eftersom de var radiogrupp, de blev underställda mig. Majoren berättade en rolig historia som hände med honom under sin permission. När kriget bröt ut hade han en ettårig dotter. Hans första permission i hemlandet var efter två år. Dottern mottog honom med en viss reservation och första dagen när det blev kväll sade dottern till sin mamma: ”Mamma, det blir mörkt, farbrorn bör gå nu”.

Även sådana händelser kan kriget medföra sig.

Under slamperioden blev inte någon stridshandling utom patrullverksamhet och flygangrepp. Symaskinerna kom exakt på samma tidpunkt två gånger per dag, kl. 17 och 24.

Men slamperioden tog slut och livet vid frontlinjen blev också livligare. Staben flyttades närmare från Taranovka till Bolshoja Gomolja (?) Det var en eländig liten by. Kvarteret var också därefter. Den låg på norra sidan av en dal och dalens södra sidan låg ryssarna. Huvudmålet var en väderkvarn som bytte ägare flera gånger. Under striderna fick vi en hel del fångar. Det konstigaste var att de flesta av dem var bokhållare enligt deras soldatbok. På östra sidan av dalen var en ganska stor skog, som gav möjligheter för(?). Men den ena regimenten som var förlagt där kunde hålla ställningarna tills en natt i maj fick vi mycket stark artillerield. Himlen blev upplyst med s.k. Stalinljus, ljusraketer med fallskärm. Dessutom hördes även att tanks var annalkande. Nästa morgonen fick vi även angrepp av djupt flygande plan som sköt med maskinkanon och fälld små bomber. Endast civilbefolkningen fick skador, några hus har brunnit ned. Det var klart att den väntade ryska våroffensiven började. Med en radiogrupp åkte jag ut för rekognoscering med kunde bara konstatera att många 62tons pansar var annalkande. Senare på kvällen skulle jag hitta en grupp i skogen som har förlorat förbindelsen med oss. Det blev mörkt, vi = jag och min ordonans hittade inte gruppen, men visste inte heller var vi egentligen var. Vi kunde stöta på ryssar när som helst. Det var ingenting att göra än att förlita oss på hästarnas minne. Det lyckades också och vi hittade tillbaka till staben.

Men trycket från ryss sida var allt starkare, artillerielden kunde vi ej besvara, vi hade ju bara en luftvärnsbatteri som dög till ingenting mot 62tons tanks.

Vi fick retirera. De ryska pansarna började dela upp frontlinjerna och lyckades omringa de olika delarna. Situationen var tämligen obehaglig. Men så kom redningen. En tysk pansararme från Krim kom för motangrepp och lyckades omringa den angripande Timoshenko-armen. Tills de tyska pansarna var på väg för undsättning höll tyska stukas stången så gott som de kunde. Jag vet ej hur många insats fick de göra med sina entonsbomber som tog även de ryska tanks. Även om man visste att stukas är på vår sida var det en hemsk upplevelse att se och höra när de rasade ned mot målet. På grund av att de måste göra flera insatser än det normala, gick en del stukas förlorade, de kraschade mot marken.

Vi fick dra oss tillbaka mot Sunjev (Smijev?). Under tiden blev vi beskjutna inte endast med artilleri utan även med maskingevär. I skogsduge, var vi låg prasslade blad ned på oss men tursamt inte några sårades.

I Sunjev (?) fick vi några dagars vila, men artilleri låg på oss fortfarande.

I detta sammanhang ville jag berätta några intressanta händelser.

Det första var en dröm som jag hade i augusti 41. Jag hade då ingen aning om att några månader senare skulle jag inkallas för krigstjänstgöring. Jag drömde att jag åkte motorcykel i en eländig smutsig by som jag aldrig varit i. Plötsligt kom en långflygande flygplan som sköt mot marken. Jag kastade mig mot marken men jag blev träffad i handen

som fått ett hål. Jag vaknade men känslan av hålet i handen var så intensiv att jag måste tända lampan och konstatera att det inte fanns något hål. Och när vi i Bolshaja Gomolsha utsattes flyngrepp visserligen blev jag inte sårat men min rock fick ett hål av nedslående kulor. Konstig föraning.

Den andra händelsen var följande: Moster Mancini frågade mig när vi senare var igen i Ungern vad hände med mig på en angiven natt i maj. För att hon drömde om mig men hon kunde inte se mig bara hörde min röst och bad att hon skulle be för mig. Först kunde jag inte svara men så såningom kunde fastställa att natten var då när vi var mest utsatt av ryssarnas angrepp. Telepati!

Efter några dagars vila i Sunjev (?) återvände vi till Bolshaja Gomolsha för att rensa upp terrängen. Då såg vi första gången kvinnliga ryska soldater bland krigsfångar. Antalet fångar var enorm. Det påstods att det var flera hundratusen. Jag vet ej men de marscherade förbi oss under flera dagar.

Nu hade vi lugnare. Så hade jag också möjlighet att låta laga mina framtänder som fick skavsår av den tillfälliga protesen. Jag besökte den tyska tandvården och fick tänderna lagade men protesen fick vara i fickan för att lagningen skulle hårdna. Jag red tillbaka till förläggningen och vid lunchtiden var inne ropade Varga Sanyi till min kalfaktor: ”Mohácsi (min kalfaktors namn) hämta fänrikens tänder, han vill äta!”

En annan rolig episod var vår fiskfänge. Kompaniets matmor Sónyi János (?) fick höra att i den närliggande floden, Donjez, fans gott om fisk. Något fiskeredskap hade vi inte men hittades en låga (låda?) handgranater. János åkte iväg med en hästkärra. Han räknade med att det blir rik fångst. Men när kom tillbaka fanns det bara några centimeterstora fiskar. Det visade sig nämligen att handgranaterna var rökgranater som hade knappast någon sprängvärkan, så blev heller några fiskar. Värre var att ekan som användes för fiskeäventyret var otät och vattenståndet i ekan blev högre och högre. Situationen för fiskaren blev inte roligare när granaterna dök upp från vattnet och kom närmare och närmare till båten.

Nu blev det maj. Vädret vackert. De stora förberedelser för storoffensiv började ta form. Även från Ungern deltog en armé i uppladdningen. Den bestod av kompletta divisioner och gick i ställning vid Kursk på Dons vänstra sidan.

Vår uppgift tillsammans med de övriga ungerska, italienska och rumänska divisioner blev att säkra uppmarschen mot partisanerna som hållit sig i skogarna kring Brjansk (?). Skogarna var mycket stora: ca 250 km lång och 150 km breda, så det fanns gott om gömställen. Där fanns sjukhus, lager, ammunition, matvaror. Dessutom de hade gott stöd av civilbefolkningen. Vi fick förflytta oss från Kharkov området in i det riktiga Ryssland. Hittills rörde vi oss i Ukraina.

Genom Belgorod, Sunix, Komtop (?), Gluchov kom vi till vårt mål: Seredina Buda, en liten stad omgiven av Brjanska (+) skog. Här upplevde kanske det mest otroligaste äventyret under kriget. I samband med uppmarschen fick jag order att överbringa en order till en bataljon. Jag åkte med bil. Jag hade chauffören, min kalfaktor. På en mellanstation gick jag till den tyska kommandatören och frågade efter vägen. De sade att vägen går genom skogen full med partisaner och man kommer genom i konvoj. Nästa konvoj skulle starta nästa morgonen. Jag sa att jag order att överlämna order redan samma dag. Någon förstärkning kunde jag inte få, men som vägvisare fick jag en ukrainsk milis. Han kunde ha varit i sina ”lediga” stundet partisan.

Vi fick köra ca 25 km genom en skog. Det började bli mörkt och jag sa till chauffören att tända lamporna och skall köra och inte stanna. Efter en stund milismannen tog bort sin armbinda. På ett öppnare ställen såg vi några karlar som vinkade till oss, men vi bara körde vidare. Det blev helt mörkt när vi anlände till vårt mål. Bataljonkommendanten frågade mig när jag överlämnade generalens order till honom om mina testiklar var i behåll. Han påpekade att jag måste ha haft speciell tur att jag ej blev haffad av partisanerna.

Vi övernattade där och nästa dag återvände till staben i en konvoj. Nu var inte något problem. Men under natten har partisanerna sprängt en bro i skogen.

Stabens huvudkontor var i Seredina Buda som låg i den riktiga Ryssland. Vi inkvarterade oss i ett hus som såg ganska hyggligt ut. Men det var fullt med vägglöss som hade speciell förkärlek för mig. Efter första natten klagade kompisarna att de inte kunnat sova ty jag stup i ett tände min ficklampa. När jag sa att jag inte kunde sova på grund av vägglöss attackerna, trodde inte på mig. De blev inte störda. Nästa natt samlade alla vägglöss som jag dödade, antalet blev mer än 40. Från sängen övergick till stolar som jag ställde i fotogenfyllda pytsar, men jag fick även då fallskärmattacker från taket. Slutresultatet blev att jag övernattade utomhus i ett tält.

Snart efter att vi kom till Seredina Buda, började komma ryktet att vi blir avlösta. Tidpunkten för avlösningen var inte än bestämt, men man hoppades att det inte händer något tragiskt under tiden. Själva situationen var också mera pirrig än vid fronten, partisanernas närvaro, men man visste inte var, förorsakade en viss nervositet. Det kom då och då svaga flygangrepp men inte så regelbundet som i Bolshaja Gomolsha eller Taranovka. Vid en sådan bombning blev en bataljonchef dödad. Då och då fick vi göra raid i skogen mot partisanerna. Vid en sådan manöver blev en avdelning av divisionen beskuten av artillerield. Det var märkligt eftersom, vad vi visste, partisanerna hade ej artilleri. Efter nedkämpning av partisanartilleriet kom det fram att våra italienska grannar har solt luftvärnspiecer (?) till partisanerna. Kanske mot makaroni?

Men tiden gick och vi fick besked att den avlösande kompaniet var på väg. Början av augusti anlände de. Genom den nya kompanichefen fick jag hälsningar från min gamla mattelärare. De var kusiner. Överlämningen av materialet och utbyte av personalen gick snabbt och smidigt. Under två dagar gjorde jag en rundresa med min efterträdare. När vi var tillbaka till Seredina Buda sade han till mig: ”Allting är OK, men en sak förstår jag ej. Under rundresan utpekade du en hel del snygga flickor, men jag såg inte en enda.” ”Efter en månad kommer även du att upptäcka dem” var mitt svar.

Vid järnvägsstationen väntade fem godsvagnar på oss. Divisionsstaben med spetsen av generalen sade adjö till oss. Han tackade våra insatser och beklagade att han inte personligen kunde överlämna några utmärkelser, men byråkratin fungerade långsamt. Han tackade speciellt mig för mina tjänster under framryckningen. Senare på hösten fick jag också den antydda utmärkelsen, ”Signum Laudis på krigsband”.

Jag fick säga adjö till Terefer, min häst som inte fick följa med. Men kompanihunden Pajtás kom med oss och även en husarlöjtnant Zoli Páska. Han var i civil landsfiskal några år äldre än vi. Han höll noga med etiketten och sov i pyjamas på högolvet. Resorna gick långsamt. En morgon Zoli steg av tåget för att göra sitt behov iklädd i militärmössa och pyjamas. Tåget satte sig plötsligt igång och senare fick vi höra att han hade ganska stora

besvär med de tyska myndigheterna för att förklara sitt göromål i pyjamas och militärmössa. Några legitimationshandlingar hade han naturligt inte.

Efter fem dagar kuskandet i Ukraina Polen nådde vi den ungerska gränsen vid Kassa. Där fick vi byta tåg och alla fick gå igenom avlusningen. Avlusningsutrustningen var ett tågsätt med varma dusch och ångbehållare för att desinficera kläderna. Allting stoppades in i behållare utom lädersaker för att inte förstöra dem. Rena och avlusade samlades vi igen i det nya tåget. Att mössorna inte blev desinficerade resulterade i att Murai Imres panna promenerade ett präktigt lus, men inte länge. Vi har lärt oss att ta snabbt ta kol på dessa små varelser.

Maten, utspisningen under den resan var ganska sporadisk. Antingen var ingen utspisningsställe på stationer var vi stannade eller vårt tåg passerade utspisningsställena utan att vi skulle ha haft tid att proviantera. Efter två dagar gav Imre order att vi kan bruta vår egen(?) reserv som bestod av köttkonserv och vetebiscuit. På så sätt kunde vi bemästra hungern. Men senare stackars Imre fick bannor av ministeriet för att låtit använda dessa burkar. Jag undrade var dessa burkar avsedda för museer eller var avsedda för nästa kriget som de första hjälppaketer som var rysk krigsbyte från det rysk-japanska kriget, sedan krigsbyte från det första världskriget och som Sányi fick använda för att laga sina trasiga kalsingar.

Från Kassa gick resan genom Budapest var jag gjorde ett kort besök hos mina arbetskamrater på ministeriet. En av damerna frågade mig om jag hade något speciellt märke på min vapensrockens krage. Men det var bara smuts.

I Szombathely blev vi hjärtligt mottagna av Sahill(?) Sanyi som var t.f. bataljonchef. Hemförlovningen av manskapet och återlämnandet av kronans kläder gick fort. Varga Sanyi och jag var inkvarterade i Hotel Kovács, de andra hemma hos sina föräldrar. Jag njöt i förväg att jag skulle sova mellan lakan, men ack, efter en stund la jag mig på golvet, vapenrocket under huvudet som kudde och sov härligt. När jag nästa morgonen berättade detta till mina kompisar, konstaterade de att de hade samma bekymmer med mjuk säng. Men hemma hos mamma kunde de inte göra mammorna ledsna och kunde inte lägga sig på golvet.

Efter en gemänsam middag med kompaniet upplöstes kompaniet. Vi officerare stannade ytterligare en dag till för att fira hemkomsten. Men det blev inte något firandet det kom beskedet att Horthys son, so var flygofficer och Horthys ställföreträdare stupade på ryska fronten. Så åt vi en god middag hos Schicsall (?) bácsi (Hotel Sabaria i Szombathely) och återvände vi till sin civila sysselsättning. Jag åkte för någon dag till Sármedélég för att häsla på mina mostrar Mimi och Mancsi och sedan tillbaka till Budapest i ministeriet. Därvid avslutade jag mitt krig. På våren 1943 blev jag utnämnd till löjtnant, men jag har aldrig mer tjänstgjort i militär.

Jag återvände helskinnad, men upplevelserna gjorde antagligen något intryck, ty arbetskamraterna sade mig efter ett halvår senare att det tog ett halvår innan jag blev sådan som jag var tidigare. I början var jag bister, hård men så småningom mjuknade jag upp.

Därmed sätter jag punkt för mina krigsminnen från det ryska kriget som för mig varade från 1941 sep – 1942 augusti.

Two years wedding trip

19 september 1944 was decisive for the two-year wedding trip. On that day Eila from Ingo, who worked as a nurse in a military hospital, met me at the station and when we passed the post office she told me that she had decided to stay in Finland. She agreed. But I told her about the peace terms which were so hard for Finland and that she should follow me. But I could not stay in Finland because I would be interned.¹ Eila changed her mind and without my having to persuade her, she said yes.

Since we had already been married in church, there was no obstacle to a change. Eila phoned Heikki Linnove who would be the witness. The place would be in the chapel of Johannes congregation, Paavo Virkkunen was the pastor. Eilas mother was opposed but promised to come to Helsinki. Exchange guests were invited for 20 September 1944. We (Eila and I) agreed that at 20 o'clock we would meet at Virkkunen's. I was in my apartment and held on to my clothes when the phone rang. It was the Hungarian legation and they said that I should immediately come to the legation. That was very important, they said. It was not anything else to do but to ring Virkkunen and tell him that the bridegroom is late.

When I came to the legation I had 1000 Swedish kronor and a request that I should go directly to the Swedish legation but not to the main entrance without a side door which I would knock on in a special way to be let in. When I told them that I would be let in even on the evening they said that I should go together with my wife to the [Hungarian] legation for Eila to be put in my passport. In the legation the whole staff was busy with burning documents. Now I understood why there was a fire in the legation.

I did as I was told and went directly to the Swedish legation to get a visa for Sweden. There I worked with two or three clerks who stamped the Swedish visa in the passport. I was not the only one with the same problem. There were a lot of men who were dressed in shabby civilian clothes. For a long time you could see that they were officers who had served four years in the war and that they were not used to civilian clothes. The Swedes worked effectively without any bureaucratic fuss. I got my visa and went to Virkkunen.

I was about an hour late but all those who were invited were present. Even Eilas father was present, he sent her a bunch of roses. Heikki also gave a nice speech with reference to a Petöf poem. In my excitement I said yes twice [yes] to the priest's question if I would marry Eila. Eila said yes too "ja" and we became man and wife. When we went out Armas Maasalo sang a paraphrase of the Hungarian national hymn. That was very touching.

After the exchange we all gathered at Virkkunen's for coffee. After that we went to the new apartment in Laci's house.

The next day, 21 September 1944 we went to the [Hungarian] legation to get Eila's passport. We phoned and phoned at the legation's door but no one opened it.

¹ Wikipedia: On 19 September 1944 peace was signed between Finland and Russia. The peace is called the Moscow Peace Treaty. The peace terms were hard for Finland. The same day the so-called Control Commission was set up. The Commission arrived in Finland on 22 September. It consisted mainly of Russians, but some Englishmen were also present. The Commission had unrestricted authority to all authorities and could demand any tasks as it saw fit. The Commission decided that all Hungarian and German collaborators in Finland should be interned and their property handed over to the Soviet Union. Antti Tulenheimo in mail: On 22 September 15 Russians and on 23 September 70 more. There were many who ended up in Siberia. Monikas footnote.

men ändå efter en stund kom den ungerska ministern alldeles blek och sa: ”Försvinn härifrån, ryssarna kan komma när som helst!” och stängde dörren. Där stod vi där, vad är att göra. Vi bestämde oss att gå till legationens kontorchefs bostad. När vi kom dit, vi gömde vårt äktenskapsbevis under trapphusets dörrmatta för att – om ryssarna skulle vara där – Eila skulle slippa eventuell interneringen. Kontorchefen var inte hemma. Hans fru öppnade dörren. Hon grät och var rädd. När vi berättade vårt möte med ministern, blev hon ännu mera förtvivlad. Hon berättade att kontorchefen gick till legationen. Vi bestämde oss – efter att ha tagit äktenskapsbeviset från dörrmattan att gå igen till legationen. Där träffade vi legationens personal utan ministerns som stack till den schweiziska legationen. Vaktmästaren tog från källaren några flaskor vin som vi smakade på. För att höra hur är situationen skickade vi kontorsfröken till det finska UD. Under tiden ordnades att Eila blev införd i mitt pass.

Snart var hon tillbaka med den ungerska konsuln Lauri Kivekäs². Han råkade vara på UD och kände flickan från legationen. Han förstod vår situation och tyckte att vi skulle lämna Finland så fort som möjligt. Nu blev stämningen gladare. Han talade med den ungerska legationen i Stockholm och ordnade med legationens garanti att ett flygplan skulle hämta oss. Då uppenbarade sig den ungerska ministern och när han hörde att ett plan skulle hämta oss, sade han: ”Diese Sache interessiert mich”. Han sa till mig att han inte kan garantera att vi skulle komma med planet, det beror på om det fanns plats. När Eila berättade det till Kivekäs sa han att om någon kommer med i planet så är det vi, eftersom det var han som ordnade planet. Kivekäs var från Tammerfors och var familjebekant till Eilas föräldrar.

Utom legationspersonalen var där ungerska TT’s representant, vi, Jenö Fazekas, ungersk lektor och en arbetare som bodde sedan det första världskriget i Finland men var ungersk medborgare. Dessutom pastor Zombor med sin unga fru.

Det bestämdes att alla går hem för att packa och kl. två skulle vi vara igen på legationen. Eila kontaktade sin mamma och bad henne att packa några saker och vi bestämde träff på hotel Adlon för att äta lunch. Det var kyckling på menun. För att lämna något bild till Kirsti Tulenheimo, tog Eila från sitt finska pass sitt foto och lämnade till mamma för vidare befordran till Kirsti. Sen tog vägen till legationen. Alla var vi samlade utom Jenö Fazekas och den ungerska arbetaren, som ville stanna trots faran för internering. När vi ringde till jenö meddelade han att han inte hann packa och kunde inte komma. För att använda mina finska pengar, skaffade Pirkko Saraste och Eilas mamma en silverrävboa. Min vän Vesa Hiekkänen var också vid legationen och gav en present, Maila Talvios³ ”Itämeren tytär”. Eila fick från sin mamma en brilliantring.

Bussen kom, vi embarkerade och vi fick uppmaning att vi inte skall prata på flygplatsen för att ryssarna kunde vara redan där. Men allting gick bra. Det var inga ryssar. Planet kom utan svårigheter iväg och ca efter en timmes flygning landade vi i Stockholm på Bromma flygplats. Flygbussen tog oss till Nybroplan (Flygpaviljongen). Därifrån ringde Eila till Maja Brück, lottachefens högra hand som var god vän till Eilas mamma genom Lottasamarbete. Hon bjöd oss till dom och undrade hur vi har med logi. Hon kontaktade Lotta

² Enligt Wikipedia var Lauri Kivekäs (1903-1989) vuorineuvos [Antti säger att det betyder bergsråd], STK:n puheenjohtaja, ministeri. Monikas fotnot.

³ Enligt Wikipedia finsk författaren (1871-1951) med stort intresse för politiska och sociala frågor. ”Itämeren tytär” var en romantrilogi. Monikas fotnot.

chefen, Maja Schmidt, och frågade om vi kunde bo i Lotta huset på St. Paulsgatan.⁴ Lotta huset var reserverad endast för lottor och inte för karlar. Men Maja Schmidt tyckte att i krigssituation kunde sådana hinder upphävas. Så åkte vi till St. Paulsgatan.

Nästa morgon väcktes vi med kaffe och bullar och genom fönstret kändes bageriets härliga dofter.

Vi åkte till ungerska legationen och träffade övriga medlemmar av gårdagens grupp. De övernattade på legationen och var ganska trötta. Vi behövde några passfoto för det tyska visumet. Men innan vi gick till PUB för att skaffa bilder, åt vi lunch på Operakällaren. Vi drack Egri bikavér som syntes också på passfoton som togs efter lunchen.

Dagarna i Stockholm gick fort, men behagligt. Vi handlade, affärerna var tillmötesgående med kuponger. Vi åt gott. Efter några dagar fick vi lämna Lotta-huset p.g.a. någon Lotta-kongress. Först bodde vi i en pensionat på Blasieholmen och senare på Hotel Eden. Under tiden träffade vi Matti Virkkunen som var mycket pessimistisk betr. Finlands framtid. Vi hälsade på Toldi och Szabó Piroska som var anställd på den ungerska utrikeshandelsbyrå. Det enda som inte var bra att Eila plågades av blåskatarr.

Efter några dagar när vi besökte legationen, träffade vi Jenö Fazekas. Han berättade att när vårt plan lyfte från flygfältet lästes en uppmaning i radio att alla tyska och ungerska medborgare skulle anmäla sig hos den närmaste polisstationen med en filt och tandborste. Så åkte han till en polisstation och när polismannen tittade in i hans pass konstaterade att Jenö hade utresetillstånd, frågade Jenö om han ville stanna. Jenö tyckte att han skulle gärna åka men visste inte om han kunde. Polisen föreslog att han skulle åka till Åbo för att kunna ta båten till Stockholm, men han (polisen) föreslog att han (Jenö) inte skulle övernatta hos sig utan hos någon bekant. Jenö gjorde så. Men i Åbo vid tullvisitation blev han tillfrågade om han hade utländsk valuta. Han hade 1000 svenska kronor som han fick på legationen som vi andra. Han fick lämna 1000 kronor till tullen och kom till Stockholm utan ett öre. Men Jenö råkade ut redan tidigare för besvärligheter. När han varit lektor på universitetet i Tartu, Estland, upplevde den ryska occupationen. Han skulle åka hem till Ungern, men att få utresetillstånd, var inte enkelt. Den skulle beviljas i Moskva. Egentligen hade han inga svårigheter med ryssarna, bara det att han inte fått betalt. Men eftersom leva måste han, hade han inga andra möjligheter än att sälja sina kläder. Sedan när efter ett halvt år utresetillståndet beviljades, hade han inte mera andra kläder än fracken. Således reste han från Tartu till Berlin i frack. Man kan föreställa sig hur han såg ut efter 3 dagars resa på överfyllda tåg när han anlände till Berlin.

Den 1 oktober 1944 var det sedan dags att börja resan. Vi lämnade Hotel Eden men innan dess pratade Eila med sin pappa och Marjatta. Vi åkte nattåget.

I Köpenhamn inkvarterades i Hotell Angleterre. Den ungerska ministern bjöd på lunch och på middag var vi mina kollegers gäster. Inte ens i Stokholm åt vi så god mat som i den med occupationen belastade Danmark. En hel skinka kom på bordet och flera sorters bakelser som efterrätt.

Den 3/10 gick resan vidare till Berlin. I tåget spelade vi, Eila och jag, sjöslakt som gick på rutade papper. När vi åkte över en bro fick man stänga fönstrena och tyska polis

⁴ Det är Van der Nootska palatset från 1600-talet som ligger på Söder. Monikas fotnot.

kontrollerade att man inte var alltför intresserad av broar. När polisen såg att vi ritade något på rutat papper, blev han intresserad och vi fick förklara vad vi egentligen gjorde.

Sent på kvällen kom vi till Berlin. Staden såg ganska kusligt ut. Vi blev inkvarterade i Collegium Hungaricum, men innan vi hann lägga oss kom luftalarm. Men det blev inget luftangrepp och så kunde vi lägga oss. Nästa dag var vi mina kollegers lunchgäster. De hade egendomliga uppfattningar om en hustru: hon skall kunna laga mat och betjäna sin man, så den ene, den andra replikerade att då är det bästa att man gifter sig med sin hushållerska.

Resan gick vidare genom Wien – Hegyeshalom --- Budapest. Stan gjorde deprimerande syn. Med tanke på att datumet var 5/10, alltså en dag före 6/10, minnesdag för 1849-s revolutionens nederlag⁵, var stan full med svarta fanor. Vi kom till min bostad. Min värdinna, fru Klauschek, hälsade oss välkomna.

Nästa dag tidigt på morgonen startade vi resan till Sármedélék till min moster Mimi. Den 20 mil långa resan tog ca 12 timmar. På en mellanstation träffade vi min mammas kusin, János bácsi, som åkte till sin evakuerade familj i Balatongyörök. Han bjöd oss på middag på en station, Tapolca. Sedan kom vi till Keszthely. Där bytte vi tåg och åkte en station till Fenékpuzsta. Det var redan mörkt när vi steg av tåget och vi hade en 4 kilometer att gå i totala mörkret. Då och då stannade vi och rökte en cigarett sittande på kappsäckar. Jag började skratta eller var det kanske Eila som sade⁶: Det är en märklig resa, vi startade med extra flygplan och nu sitter vi i mörkret och ”trajar” vår kappsäck.”

I alla fall kom vi fram till Sármedélék. Jag knackade på dörren. Moster Mimi frågade: vem är som knackar? När jag svarade, Laci, hennes fråga var: var har du Eila? Trots att klockan var ca 23 åt vi omelett och sen la vi oss.

Nästa dag alarmerades moster Mancsi och hon kom medsamma. Vi blev mycket väl okhändertagna med kärlek och god mat. De ville övertala Eila att hon skulle stanna medan jag skulle tillbaka till Budapest. Men Eila lät sig inte övertalas. Så den 10/10 åkte vi med hästskjuts till Balatonszentgyörgy. Mancsi följde med till stationen och vinkade oss av. Resan tog hela natten. Vi hade litet matvaror med oss.

Dagarna i Budapest gick mycket fort, fulla med spänningen. Jag jobbade på ministeriet och Eila stod i kö för att handla som var att handla. Ibland bröd, ibland några ägg. Som tur var kunde vi äta lunch på ministeriets matställe, ”mensa”. På kvällarna kom den ena av kompisar efter den andra: Bandi Szenttornyai, Floderer Sanyi, Fizély Laci. Vi besökte också familjen Hellwig (en arbetskamrat till mig) med frun Rózsi och sonen Peter. Rózsi var tidigare brevvän till Päivikki Sohlberg. Sen var vi också hemma hos några affärskontakter. Hilbert kompanjon i Budapest och SKF-s ungerska representant.

Den 15/10 var en söndag och vi kom redan tidigare överens med Sanyi att vi skulle besöka honom. Vi åkte iväg och såg att på gatorna och vid brohuvud var tyska tanks. Vi visste ingenting om orsaken innan vi kom fram till Sanyi. Han berättade att riksförvaltaren Horthy har talat i radio och meddelade att Ungern skulle hoppa av kriget och skulle förhandla med ryssarna.

Vi bestämde oss att återvända till Budapest (Sanyi arbetade i en ammunitionsfabrik som låg några 10-tals km utanför Budapest). Men först åt vi i alla fall lunchen.

⁵ Revolutionen gick ut på att befria Ungern från Österrikiskt välde. Revolutionen nedslogs. Monikas not

⁶ «Texten har ändrats till och det var Eila som sade». Kanske kollade pappa med mamma. Monikas not.

Hemresan gick utan svårigheter, men när vi kom till Kedjebrons höjd på Buda-sida hörde och såg en explosion. Det var en mina som ramlade från en förbiåkande lastbil. Det hände inte någon olycka och vi kom hem. I radio fick vi höra att pilkorsarna (ungerska naxis) har tagit makten och Horthy fördes bort av tyskarna.

Dagarna bara gick. Jag hade svårigheter att få min lön på grund av den långsamma ungerska byråkratin. Men så småningom ordnade det sig. På arbetet blev också förändringar på grund av pilkorsarnas maktövertagande. Men i stort sett ändrade sig mycket litet.

En spännande händelse var att en bro (Margit-bron) sprängdes av misstag.

Så småningom dök upp frågan om evakuering med ministeriet. Vi bestämde oss att vi skulle följa med. Så småningom bestämdes avresedagen: 12. november.

Några dagar innan besökte vi Bandis mamma i Rákoshegy och åt en härlig lunch med gåsstek, gåslever och härliga bakverk. Vi fick promenera åtskilliga kilometer tillbaka till Budapest. Under promenaden upplevde någonslags luftangrepp. Vi övernattade hos Bandi som bodde närmare till Oststationen. Tåget var ganska ordentligt fullt och övermt. Men vi värmdes oss med brännvin. Målet var Kapuvár i västra Ungern ca 15 mil från Budapest.

Den 14/12⁷ på morgonen var vi framme. Först fick vi frukost på stationens matsal. Därefter fick vi adresser var vi skulle få ett rum. Men det blev några svårigheter och så småningom blev vi inkvarterade hos lantmannaskolans rektor som bodde i en villa. Han hade sin fru, två söner och två flyktingsfamiljer, delvis deras släktingar. Vi fick ett stort rum, deras matsal. Vår säng kom från Krigsfängelägreten, var 70 cm bred. Där sov vi båda två så att när man ville vända sig vändningen måste vi göra samtidigt. Vi fick litet hushållsartiklar. Mensa installerades där kunde vi äta lunch. Mjölkk kunde vi hämta från en bonde varje dag. Bröd köpte vi utan kuponger hos bagaren och korv, kött kunde man också handla, till och med gås. Bränsle ordnade ministeriet.

Vi installerade oss ganska snart. På dagarna hörde vi ofta i radion meddelande om luftlarm och såg amerikanska bombplan som åkte mot Wien. På kvällarna pajade ibland elektriciteten på grund av rysk bombning.

Vi hörde att ryssarna kom över Donau söder om Budapest och trängde fram till Balaton. Då bestämde vi att åka till Sármedélék för att hämta min kusin Babi. Med en militärbil kunde vi åka till Szombathely. Där övernattade vi hos Floderer Sanyis bror Laci. Nästa dag var vi också hos bekanta: Pinters. Där fick vi höra att några av deras rum var tagna av försvarsministeriet men de hade ingenting att göra. Snart blev luftlarm, så att vi lämnade Pinters. Tidigare försökte vi på stationen komma med en tysk militärtåg men det blev den kalla handen: Strengt verbotet".

Där fick vi också höra att ryssarna var redan i Keszthely. Så var inget annat att göra än att återvända till Kapuvár. Det var drygt 6 mil att gå men vi hoppades att på vägen får vi något skjuts. Så vandrade vi. Efter någon mil ramlade någon bomb från de förbiflygande amerikanska bombplan.

Efter 2-3 mil kom en motorcyklist som kunde ta oss till Réperlak. Där hade jag bekanta. Där övernattade vi och nästa dag hälsade vi på en tant som gav oss pepparkakor. På eftermiddag fortsatte vi till Beled med en militärbil. I Beled blev vi väl omhändertagna i Barthodeisky (?) slott. Katica néni, ?ándi bácsi och deras dotter Kati, samt Gizi néni var

⁷ Det måste väl vara fel för 14/11? Monikas not.

mycket gästfria. De var också släktens släkt till mig med ungerskt mått mätt. Även där fick vi mycket god mat, bland annat kastanjeuré med vispgrädde. Den 8/12 var vi i kyrkan (min mammas dödsdag). Vi satt i en separat loge ty Barthodeiskys var kyrkans patron. På eftermiddag fick vi hälskjuts till Kapuvár. Kusken var Zsiga bácsi som jag kände från barnaben och satt ofta bredvid honom och ibland fick jag hålla tyglarna.

Det blev kväll när vi anlände Kapuvár. Och där väntade oss en överraskning: Babi var där. Hon åkte ensam iväg och hittade vägen till oss. Stackare var förkyld och febrig delvis också på grund av spänningen.

Våra dagar i Kapuvár förflöt i samma takt varje dag. Först gjorde vi eld i kaminen, sen åt vi frukost, sen hämtade mjölk, sen till kontoret, inköp av bröd och eventuellt andra saker, lunch på mensa, på kvällen smörgåsmat sen kom Bandi och spelade kort, eventuellt kom några bekanta eller vi gjorde visit.

En intressant bekant dök upp bland våra vänner. När en dag handlade i stan tyckte jag att jag såg en dam som påminde mig en av mina elever när jag gick i läroverket. Jag förberedde henne till studentexamen i matte och fysik. När jag frågade vår värd, kom det fram att hon var gift med ortens organisationschef. Naturligt tog vi kontakt med henne och vi besökte dem och de besökte oss. Mannen var för övrigt bror till en kompis i kollegium.

Det blev också jul. Eila bakade kex, pepparkakor. Barnen i huset brukade knacka på dörren och sa: ”Tant Eila, kan jag få en pepparkaka?” Men den lille Ákos sa: ”Jag ber två”.

I samband med julen hände en märklig sak. Jag var på väg att försöka få någonstans åtminstone några grankvistar för att få ihop en julgran. I detta området var nämligen inga granar. När jag gick på vägen åkte en lastbil förbi lastad med granar och en liten, kanske ½ meters gran, ramlade från bilen och den blev vår julgran.

Före jul upplevde vi också husvärdens svinslakt som var alldeles nytt för Eila som hjälpte till för att tillverka korv, isterflott etc. Eftersom den tiden var svinslaktens tid passade vi att hamstra mat: rökta skinkor, rökt sidoflask, isterflott. Resultatet blev 6-8 skinkor, en hel del sidoflask och en säck 40-50 kg mjöl av prima kvalitet.

Mitten av januari, den 18/1-45, hade Babi födelsedag och på kvällen kom den stora överraskningen, moster Mimi = Babis mamma kom för att hämta Babi.

Efter det förflöt dagarna ganska enformig. En gång var en stor spänning: att alla karlar skulle till militär. Men det var bara rykten. En gång var vi i Sopron och besökte Megyer Feri, vars pappa hade papperhandel. Eila fick tyg för en klänning.

När våren kom, började även ryssarna närma sig. Men vi var tills vidare optimister. Tjälén gick ur marken. Laci började gräva för att så frö. Men den 27/3, några dagar efter att vi kunde plocka vårens luktviolter ute i skogen, kom beskedet för evakuering till Tyskland. Stämningen var spänd. Tyska trupper retirerade, flyktingar kom i hästvagnar. Vi fick ta våra saker till ministeriets kontor. Där fanns två bussar till personalens förfogande. Den ena lastades med kappsäcken + Eila och Laci och den andra med personalen. Först måste vi åka 10 km österut mot retirerande trupper, bilkolonner, tanks. Vi visste att vi måste bryta kolonnen för att kunna vända oss norrut till Donau. Men det hände nästan ett under. I Csorna, var vi måste ändra vår riktning, stod en fältpolis som stoppade med sin spade den retirerande kolonnen och vi kunde ta vägen norrut. Vi andades ut men den 10 km lång åkning tog ner än en timme. Resten av resan, ca 70 km gick utan några svårigheter. Vi kunde lugnt sova. Vi

passerade Magyaróvár och kom fram vid Orosvár till Donau. När jag vaknade hörde jag första gången Eila prata med chauffören ungerska och hon gjorde det riktigt bra.

I Orosvár skulle vi få en liten båt sådan som trafikerar i Budapest mellan Buda och Pest. Men den var försenad. Under tiden skaffade (köpte) 100 kg potatis i byn. Sen embarkerade vi och resan på Donau tog sin början. Vi kom fram till Hainburg. Där Laci och några skaffade rantioneringkort och bröd. När vi kom tillbaka båten var borta. Vi fick höra att det kom en större båt, en hjulångare som tog den lilla båten med sig. Det var ingenting annat att göra än gå tillbaka till Hainburg och där träffade vi hjulångaren "József Föherceg" (?) (Erz herzog Josef). Där fick vi höra att gruppen som åkte genom Sopron fick luftangrepp och två av våra kamrater blev dödade.

Den ¼ var inget aprilskämt. Vår båt fick luftangrepp. Två ryska jaktplan sköt med maskingevär mot båten. Båtens kapten fick ett litet sår och några som var på stranden. Resultatet blev att den lilla båten sokm släptes [släpades?] av den stora lämnades kvar för att få upp farten. Vi ville komma snabbt förbi Wien. Därefter blev farten igen långsammare för att undvika att tyskarna skulle kunna ta karlarna från vår båt. Så kom vi till Linz. Där gick vi iland för att äta lunch. Efter lunchen kom flyglarm och när vi gick förbi ett sjukhus blev Laci haffad för att hjälpa transportera de sjuka i skyddsrummet. Men larmet avblästes och Eila sökte mig, då sade vakten: "Ja, sie suchen den Hilfsleichtenträger?" Det hände den 11/4.

Vi åkte långsamt vidare. Vädret var ganska bra, och omgivningen vacker men nätterna kalla. Vi kunde inte längre sova ute utan vi fick dela en 2manshytt med åtta andra personer. Konstigt nog mat kunde vi få i vilken by som helst på kuponger förstås men de fick vi alltid på 3-4 dagar. Och det var variationer i maten: bröd, s.k. Nahrungsmittel (korv, konstthoning).

Så kom vi upp till Passau den 20/4. Vår båt kunde inte åka vidare, den var för stor för att kunna passera slussen. Men det kom en mindre båt med pilkorsflagga. Våra ledare kom överens med den lilla båten och en mindre grupp från oss skulle kunna åka med den lilla båten för att göra kvarter för den återstående gruppen. I den lilla gruppen skulle ha ingått även Bandi. Men han tyckte att det skulle varit mera praktiskt att han skulle stanna och i stället för honom skulle vi ingå i gruppen även därför att vi kunde bra tyska. Vi skulle ta hans lilla kappsäck och senare skulle han komma efter oss. Så blev det också att Eila och jag ingick i lilla gruppen som bestod av Béla Vásarhelyi, Dukai Tacács med fru Rózsi, Bánki Tóni med fru och dotter och vi.

Vi embarkerade i den lilla båten som avgick den 21/4 mot Regensburg. Först fick vi vara på däck, men senare hände en egendomlig sak. Vår båt stannade vid en präm och vi fick gå ned i båtens inre. Men man kunde i alla fall observera att vår båts besättning tvang personalen på promen att lämna över konserver, vin och andra flaskor. Sen åkte vi vidare. Vår båt var alltså en riktig piratbåt.

Fördelen med intermezzon var att vi fick vara inombords, ute var ganska kallt och Eila som hade diarré fick rödvin som medicin.

Vi slumrade till och ca 3-tiden på natten stannade båten och vi tvingades att lämna båten på en kaj. I närheten låg en stad som vi fick senare veta, Deggendorf. Staden var i lågor efter eftermiddagens luftangrepp. Vi satt på våra kappsäckar, rökte och frös. När det blev ljus såg vi att i närheten fanns ett stort hus som såg ut som ett kontorshus. Från förbigående fick vi höra att huset tillhörde rederiet Wallner som bodde i närheten i en pampig villa. Rederiet

fungerade inte och så tänkte vi att vi kanske skulle kunna bo åtminstone tillfälligt i kontorslokalen. Därför gick Béla, Tóni och jag till Wallners hus för att be om tillstånd. Vi blev insläppta och fick vänta i skönt varm väntrum med härliga fotöljer i vilka vi somnade. Till trivseln bidrog även en angenäm kaffedoft. Så småningom kom herr Wallner och han tillät att vi skulle inhusa oss i hans kontorshus.

Vi gjorde sightseeing i Deggendorf, växlade pengar, åt, installerade oss i ett rum. Somliga fick ligga på golvet, somliga på kappsäckar och de övriga på skrivborden.

Dagen därpå fick vi höra att det finns ett kloster ca 11 km från Deggendorf som tar emot flyktingar. Vi bestämde oss att åka dit. Men problemet var hur kunde vi transportera våra ägodelar som vi absolut inte ville lämna. Då kom lösningen i form av en hästvagn som skulle just till Niederalteich. Kusken var villig att [ta] våra prylar och vi vandrade efter vagnen.

I Niederalteich fanns en benediktinerkloster med internatskola. Skolan fungerade inte och SA som inkvarterat sig i skolan lämnade skolan för några dagar sedan. Så fick vi bo i internaten. Utom oss fanns också en skolklass från Tschecoslovakien som var Volkdeutsche⁸. Utom pojarna var även lärarna och en läkare var med. Vi fick bo i samma sal som lärarna. Trots att de var tyskar kunde de tala även ungerska.

Klostret hade egen jordbruk, trädgård, bryggeri, bageri och restaurang. Så problemet med mat var löst.

Redan i Deggendorf fick vi veta att familjen Wallner hade en estniska som Wallners son skickade för att hon skulle vara i säkerhet. Eila tog kontakt med henne och hon har fortfarande (1993) hållit kontakten i form av julhälsning.

I internatets sovsal hade vi dubbla sängar med underschlaf och oberschlaf. Vi sov i överschlaf och Dukais i underschlaf.

Dagarna gick. Den 29/4 kunde man se vita flaggor i kyrkotorn, tecken för total kapitulation. Man kunde se amerikanska soldater i lastbilar, jeepar åka förbi.

Dagen därpå kom en amerikansk patrull som beordrade alla karlar att gå till skolan för kontroll. De sökte efter tyska desertörer. Först gav de till oss matpaket, men sen de befriade oss från våra klockor. Vakten frågade mig på tyska om hur mycket var klockan. När jag halade fram min klocka som jag ärvde från min pappa, tog han inte bara klockan utan den tjocks guldkedjan som klockan hängde på.

När patrullen kontrollerade byn fick vi stiga på en lastbil och vi fördes till grannbyn Häugersdorf. Där var redan även andra som samlades ihop. Soldaterna visade stolt sina erövringar, somliga hade 4-5 armbandsur på handen, andra en handfull fickur. Efter en stund åkte vi i lastbilar. Béla, Tóni och jag åkte i samma bil, de andra från den ungerska gruppen i en annan. Vår bil gick sönder och vi fick vänta tillsammans med våra reskamrater för att kunna åka vidare till en fältpolisstation. När en pansarbil kom kommenderades vi att kliva på och så åkte vi några mil. Där beordrades vi att gå upp på en vind. Där fanns redan andra som råkade ut för samma öde som vi. Sen kom en löjtnant och förhörde oss. Béla och Toni hade inga svårigheter, men han tyckte att det var konstigt att jag inte var militär. Som tur var hade jag mitt pass med och så kunde jag bevisa att jag var i Finland. Då tog han oss till ortens

⁸ Det är en term som myntades under andra världskriget och användes om tyskspråkiga som bodde utanför Tysklands gränser, dock inte judar. Monikas not.

borgmästare och beordrade att han skulle ta hand om oss med mat och logi så länge att den amerikanska uppmarschen varade. Sen kunde vi åka tillbaka till Niederalteich. I byn var en ungersk lager [läger?] och borgmästaren lämnade oss dit.

Vi var en vecka hos ungrare, men varje dag var vi hos borgmästaren och frågade när kunde vi starta hem. Den 8/5 blev han less på oss och sa att den amerikanska uppmarschen inte ännu är förbi, men han visade vägen på en karta så att vi kunde marschera genom skogar och då inte skulle vi träffa amerikanerna. Vi startade och efter 35 km marsch var vi tillbaka i Niederalteich den 8/5.

Medan jag var borta försökte Eila hitta mig. Hon var i Häugersberg hos amerikaner, hos en präst som gav henne mat och lånade en cykel för att besöka ett fångläger, fick en lapp för att kunna röra sig fritt. På lappen stod: Please let this woman pass to Häugersberg for participating in a religious meeting. På vägen träffade hon en ridande amerikan som frågade henne: Hej blondie, have you a boyfriend? ”Yes, I’m married” svarade Eila. ”You are happy, god by” sa amerikanen. Stackars Eila var naturligt mycket oroligt när jag var borta mer än en vecka. Desto större var glädje när vi var tillbaka.

Med mej kom också vackert väder. För att inte ha för långråkigt, hjälpte vi i klosterträdgård. När munkarna såg att vi verkligen ville hjälpa, delade de oss i tre grupper: en grupp Béla, Dukai Takács och Messlériyi (?) i jordbruket, Tóni i trädgården med en munk och Bánk Laci, Dani (?) och jag med broder Wilfried i trädgården. Bánk Laci och Messlériyi (?) har anslutit sig till vår grupp medan de sökte sina familjer. De lyckades också och gruppen utökades med fru Bánk + 2 barn, fru Messlériyi (?) + svärfar och svärmor.

I klostern bodde också en tysk fru med sonen. Hon var fru av en professor i Freising som var god vän till pater prior. Hos nunnorna bodde en tysk-polsk-baltisk baronessa Ilsa (?) v. Oettingen med sin dotter Marie-Louise. Med dessa damer blev vi goda vänner och med Maire-Louise som med sin mor utvandrade till Australien, har vi fortfarande kontakt. Den tyska frun blev god vän, alldeles för god vän, med Dani.

Sommaren gick lugnt med vackert väder, karlarna jobbade i trädgården, damerna städade och tvättade. Ibland fick vi jordgubbar från trädgården, Eila, när hon hjälpte med maskinskrivning på klosterkansliet, fick sakarin, som kom till pass för att kunna söta kaka som Eila kunde baka ibland tack vare vårt mjöl som bagarbrodern beundrade. Det nödvändiga ägget bytte vi mot tobaksblad som vi köpte i Ungern. Vi hade ca 1 kg. Senare på sommaren, när äpplen började bli mogna, fick damerna tidig på morgonen ge sig ut till byn för att samla äpplen som ramlade från träden efter vinden.

I september, när situation blev lugnare, åkte vi till München för att försöka träffa Eilas kusin, Kaisu Virkkunen, som lämnade Finland före oss. Vi gick till Kaisus svärmor men Kaisu var inte där, inte heller sonen. Vi blev hjärtligt mottagna. Vi besökte även det danska konsulatet som var skyddsrepresentant för Finland. Konsuln var hjärtlig men kunde inte hjälpa oss. Han – på skoj – föreslog att Eila skulle lämna mig och så kunde hon lättare komma till Finland. Eila svar blev: Det går inte, jag älskar honom.

Efter två dagar lämnade vi München. Vi kom till Freising och övernattade hos Ilsa. Även hennes man var där. Sen åkte vi igen med en lastbil till Deggendorf och promenerade till Niederalteich.

Redan under sommaren, i samband med den heliga Stefansdag, reglerades vårt arbetsförhållande med klostret. Pater subprior som var klostrets ekonomichef, ordnade en fin

lunch och i ett trevligt tacl meddelade att vi i fortsättningen fick lön och sjukkassatillhörighet. Vid lunchen deltog även en ungersk präst, som – som vi tyckte – inte var någon riktig präst utan kanske en pilkorsare i prästkläder. Bl.a. sade han att han tillhörde till en munkorden, samma som en släkting tillhörde, sade han att han inte kände honom.

När frukten, äpple, päron, blev mogna hjälpte vi, Eila och jag, torka dessa frukt. Det var verkligen en angenäm sysselsättning, vi fick äta så mycket söta päron och fina äpplen som vi bara orkade.

Vid rensning av äppelkällaren råkade emellertid för en tråkig erfarenhet. Koloxiden som äpplena utsöndrade, förgiftade mig och det tog någon timme i frisk luft innan jag blev frisk igen.

I oktober började bli kallt. I vårt sovrum sjönk temperaturen. Kläderna som blev fuktiga under arbetet, kunde vi torka bara så att vi tog dom under täcken under natten för att torka dem med kroppsvärme. Jag blev också sjuk, jag fick difteri, men doktor Karl som var med med den tyska skolan kurerade mig. Temperaturen i sovsalen sjönk ned till 5 grader.

Då beslöt vi, Eila och jag, att vi skulle försöka ta kontakt i norra Tyskland med det svenska konsulatet eller någon annan svensk representation för att undersöka våra möjligheter att komma till Finland.

Innan vi började resan var vårt arbete i trädgården att bräda ut gödsel i rabatterna. Broder Wilfrids kommando löd: ”Herr Doktor, zu Misthaufen!”⁹ Det var inte så dumt, ty vid gödselhögen var ganska varmt.

Den 25 november startade vi vår resa. Vi hade livsmedel, skinka, speck, mjöl med oss. Vårt bagage transporterades över Donau till Plattling i en hästvagn. I Plattling togs vi emot [av] en vänlig järnvägare. Där övernattade vi och på morgonen fick vi t.o.m. riktigt kaffe, som hon kokade på sumpen som amerikanarna kastade bort.

I München poletterade vi vårt bagage till Hamburg och köpte biljett till Bremen eftersom persontrafik fungerade endast till Bremen. Resan från München till Frankfurt gick bra. Tåget var proppfullt och så blev inte kallt, vi värmdes upp kupén. I Frankfurt fick vi byta tåg. Vi fick tillbringa natten på järnvägsstationen. Där var kallt, stationbyggnadens tak var delvis borta. Vi lyckades skaffa en stol och vi satt växelvis på den och slumrade.

Nästa morgon gick resan vidare till Bremen. I Bremen på stationen fick vi höra att det går lastbilar till Hamburg och man kan alltid få skjuts. Så vi gick till utfartsvägen mot Hamburg och efter en kort stund stannade en lastbil som lovade ta oss till Hamburg. Eila fick sitta i chaufförhytten och jag på flaket. Resan gick perfekt. I Hamburg hade vi ingen adress för att kunna övernatta, men i Niederalteich en av de tyska lärarna gav oss sin mosters adress i Harburg, Hamburgs förstad, med försäkran att vi skulle kunna bo eftersom mosterns hus var oskadat. Alltså vi åkte till Harburg till den angivna adressen. Men vår överraskning var inte trevlig. På den angivna adressen träffade vi bara ruiner. En förbigående sade att de som, bodde i huset överlevde bombningen och bodde nu i ett närliggande hus. Jag gick in, Eila väntade på gatan. Jag berättade vem jag är och framförde hälsningar från hennes släkting i Niederalteich som sa till oss att vi kunde övernatta hos henne ty hennes hus var obombat. Jag berättade att Eila väntar på gatan. Hon (fru Schmidt) inviterade oss och bjöd på soppa. Vi fick

⁹ ”Herr doktor, till gödselstacken!”. Monikas not.

plats under ett bord, men vi var lyckliga att ha tak över huvud. Hon bodde med sin dotter. Jag fick hjälpa henne att ta kol från källaren.

Nästa dag åkte vi till Hamburg. Vi var på Röda korsets kontor. Där fick vi veta att i Lübeck finns Rädda Barnen kontor som hade med Sverige att göra. Vi gick också till den svenska sjöman kyrkan. Efter långt ringande öppnades dörren och när vi berättade vårt ärende sa dom att de inte hade tid med oss eftersom de var upptagna med julförberedelser. Vi blev riktigt sura och förbannade.

Den 3/12 åkte vi till Lübeck. Resan var litet komplicerad. Vi fick övernatta i Bad Oldesloe halva väg till Lübeck från Hamburg. Man kunde övernatta i järnvägsrestaurang och vi sov på bardisken.

Nästa morgon kom vi till Lübeck. Vi hade Rädda Barnens adress men vi kände inte var denna adress låg. På gatan frågade vi en sympatisk äldre herre om adressen. Han berättade och frågade varför vi sökte Rädda Barnen. Vi berättade vår historia. Han i sin tur sa att han var den före detta finsk konsul och i Mesenkaserne¹⁰ som var nu flyktingläger fanns några finnar.

Vi gick först till Mesenkasern och frågade efter finnarna. Vi träffade Aarne Runolinna som berättade att det fanns ca 30 finnar i lagret och att lägerchefens sekreterare Lena Järnefeldt var finska. Hon kanske kunde hjälpa oss. Aarne presenterade oss till henne och hon sa att vi skulle bo tillsammans med finnarna, även jag som inte var finne utan ungrare. Hon berättade att det fanns även en ungerskt läger, men det var ganska hemskt. Hon registrerade oss och vi fick D.P.-kort (displaced person) som var mycket eftertraktad.

Arne introducerade oss till de övriga finnar. De bodde i två rum: i det ena var sjömän och flickor, i det andra 3 familjer (Runonlinna, Kreutz v. Schele, en mamma med sin dotter Marina) och fyra pojkar: Robert Kock, Erik Tanner, Klaus Gerhard och en åländsk sjöman Blomkvist. Där fick vi två sängar och vi installerades där. Mat fick vi från lägrets kök. Varma maten var huvudsakligen välling, för övrigt konserver.

Efter några dagar gick vi till den Rädda Barnens kontor. Chefen var fru Levandovski. Hon sa att tills vidare inte fanns någon chans att åka vidare. Vi frågade om hon skulle kunna förmedla ett brev till Sverige, blev svaret nej. Men när Eila sa att brevet var adresserat till generalskan Maja Schmidt, ändrade hon sig och lovade att vidarebefordra brevet.

Efter några dagar åkte vi igen till Hamburg för att hämta våra poletterade tillhörigheter. Konstigt nog de fick vi på Hamburg station, bara två burkar köttkonserver var stulna. Men vi fick mjöl, späck, skinka.

I Mesenkasern var inte någon [nöd] på oss. Rummet var varmt, mat fick vi, rumskamrater var trevliga. Ibland kunde man gå på bio. Sen var också danstillställningar som vi inte besökte.

Julen firade vi där och till julfirandet bidrog vi med mjöl varav en bagare i Lübeck bakade vetebröd.

Slutet av januari 1946 fick Eila brev från Maja Schmidt. Hon meddelade att Eilas far dog under hösten 1945 men familjens övriga medlemmar var friska.

Den 7 februari kom Lena Järnefeldt och meddelade att finnarna, som räknades av engelsmän som exenemies, fick inte bo längre i Mesenkasern utan de tyska myndigheter

¹⁰ Skall vara Meesen-Kaserne. Monikas not.

skulle ta hand om oss. Vi fick stiga på en lastbil Lena hade våra registreringskort med sig, hon var reseledare. Bilen körde till något tysk läger men vi vägrade stiga av, lägret såg för hemskt ut. Efter parlamentärerande skickades gruppen till ett internationellt flyktingläger, Funkturm [?]-läger, utanför Hamburg. Lägerchefen var en engelsk Frälsningsarmeofficer. Vi fick två rum till förfogande. I lägret fanns olika nationaliteter: svenskar, tyskar, ungrare, balter etc. Barackerna var byggda för ostarbetarna, men de var numera borta. I vårt rum emellertid stannade kvar en ukrainsk kvinna. Hon var mycket enkel varelse, tyska kunde hon inte, bara två ord om något var bra: prima, och motsatsen: Scheisse. Efter en tid [var] hon försvunnen från rummet. Här hade vi också dubbla sängar med underschlaf och überschlaf.

Maten var här mycket sämre och mindre än i Mesenkasen. Så småningom kom det fram att lägerchefen sålde en del på svarta marknaden och på inkomsterna byggde ett hus. Men oägen[tlig]heter kom fram och han blev insperrad.

Den andra saken som var dålig, var kylan. Det fanns en plåtkamin men ved fick man organisera. Den kom från tomma baracker så länge tills lägerledningen inte upptäckte. Men för att bekämpa kylan samlade vi oljeklumpar på en hamnbasens [?] kant. Det var som flöt iland när båtarna blev bombade.

I kylan blev Eila sjuk. Hon fick lunginflammation. Lägerläkaren, som var ungrare, skickade henne till ett D.P.¹¹ sjukhus i Hamburg. Jag besökte henne varje dag. En dag när jag sprang efter tåget, jag nästan svimmade. Någon medpassagerare trodde att jag svimmade på grund av hunger och gav mig en smörgås som var säkert hans mat för hela dagen. Eila sparade alltid litet mat till mig när jag kom på besök. Hon tillfrisknade ganska snart och kunde lämna sina medpatienter som var huvudsakligen judinnor från KZ¹².

När våren kom blev vår situation bättre. Jag hade fått arbete i lägerkontoret så dagarna gick fortare. Situationen och förhållandena blev lättare. Man började organisera repatrieringstransporter. Man kunde inlämna ansökan för utresan till de brittiska besättningsmyndigheterna. Men beviljandet tog lång tid, eftersom alla ansökningar skickades till Berlin till kontrollkommissionen som kollade om man inte var krigsförbrytare. Bara efter 5-6 veckor fick vi positiv svar och från den Bernadott-kommissionen också ett papper att vi hade inresetillstånd till Sverige. Det var Maja Brück och Maja Schmidt som hjälpte oss att vi fick inresetillstånd. Men man kunde lämna Tyskland med organiserade transporter. Nu kom väl till pass att jag arbetade på kontoret och kom i kontakt med de olika organisationer som ordnade transporter. Den transporten som vi hoppades på var naturligt den svenska, men den bara dröjde. I början av juni såg de ut att en dansk transport skulle snart avgå. Jag fick löfte att vi skulle komma med även om vi inte var danskar. I sista minuten verkade så att vi inte lyckas lämna Tyskland på grund av att våra pass inte längre var giltigt. Vi åkte i alla fall med. Jag vågade inte berätta till Eila att vi kanske inte kommer över tysk-danska gränsen. Men allting gick bra och vi kom in i Danmark i ett flyktingläger. Först fick vi duscha och vi blev pudrade med DDT för att döda eventuella löss. Sen fick vi någon soppa med fläskbitar i och övernattade efteråt i en barack med polisbevakning. Ovanan med fläsk förorsakade ganska orolig natt. Den enda som inte hade magbesvär var Eila.

¹¹ = Displaced Persons. Monikas not.

¹² = Konzentrationsläger. Förkortning av tyskans KonZentration. Monikas not

Nästa morgon fick vi havregryn med mjölk. Det var underbar. Därefter blev polisförhör. Stackars danska flickor var nervösa. De visste att de kommer i fängelse lika många år som de ha varit i Tyskland. De dömdes som kollaboratörer. Vi hade inte något att vara rädd för. Medan vi väntade at det skulle bli vår tur, gjorde Eila svartabörsaffärer med cigaretter. Vårt förhör gick fort och bra, vi fick åka vidare till Sverige. Polisen körde oss till stationen och köpte biljett för oss till Malmö. Dessutom fick vi Röda Korskuponger à 5 danska kronor för att kunna handla på järnvägsrestaurangen, men kupongen gällde ej för alkoholiska drycker.

I Köpenhamn kom vi till färjan. Under resan till Malmö blev passkontroll. Vi visade upp våra enkla papper från Bernadott-byrån enligt vilka vi hade inresetillstånd till Sverige. Men på pappret var ingen foto, inget fingeravtryck, så att passpolisen sa att vi skulle vänta på honom efter tullkontrollen i Malmö. Det gjorde vi. När tullkontrollen tog slut tog polisen hand om oss och beställde en taxi. Vi satt där och när vi hörde att han sade till taxichauffören ”Till kriminalen” antagligen observerade han att vi blev minst sagt förvånade. Men han lugnade oss och förklarade att han tror på våra papper men han måste få besked från Utlänningskommissionen att allting är OK. När vi åkte genom stan såg vi att svenska flaggor vajade men de var inte för vår skull utan kungen hade födelsedag. Det var den 16/6.

Polisen kunde inte ta [få tag i] någon på Utlänningskommissionen på grund av kungens födelsedag. De frågade om vi hade någon bekant som kunde legitimera oss. Vi uppgav Sture Brück. Han verifierade våra påstående och lovade att telegrafera 100 kronor. Polisen sa att vi måste stanna i Malmö till de får besked från Utlänningskommissionen, men till dess ordnade de hotellrum och stod som garant att vi få äta på hotellet.

Vi kände oss förstligt att ha ett rum bara för oss, ordentliga tvättmöjligheter och god mat. Den dagen var verkligen perfekt.

Dagen därpå gick vi till polisen. De meddelade att allting var OK och 100 kr har också anlant. Därefter sökte vi telegrafstationen för att meddela Maja Brück när vi ska anlända till Stockholm. Vi visste inte var telegraf stationen låg och frågade en man på gatan. Han förklarade och frågade om vi skulle behöva pengar. Vi var stolta och tackade nej. Vi kunde inte begripa hur han kunde veta att vi var behov av pengar, vi hade dock våra bästa kläder på oss: stövel och ridbyxor mitt i sommarvärme. Telegrammet gick och nästa morgonen anlände vi till Stockholm. Maja Brück väntade oss på stationen och förde oss till Norrlands pensionatet. Jag besökte Toldi på hans kontor och lånade 300 kr för att kunna existera. (Både 300 kr till Toldi och 100 kr till Brück återbetalade vi under sommaren och hösten.)

Närmaste dagarna letade vi efter jobb. Vi var på Electrolux, där kunde vi få jobb, men vi kunde inte ta detta jobb, uppehållstillstånd kunde inte fås för Stockholm p.g.a. bostadsbrist. Vi besökte också Utlänningskommissionen. I arbetsförmedlingen fick vi hänvisning till Vaxholms hotel. Där skulle finnas två diskare plats. Vi åkte dit. Källarmästaren anställde oss. Han visade också vårt rum på vinden. Han beklagade att vi inte kunde få bättre rum, men alla personalbostäder var redan upptagna. När han lämnade oss ensam tyckte vi att han var fånig. Vi kunde ju äga ett rum för oss själva. Vad gjorde det något att vatten var utanför rummet och man måste gå genom vinden för att komma in i vårt rum.

Vi åkte till Stockholm och hämtade våra pinaler.

Därmed slutade egentligen vår bröllopsresa och vi blev abetsamma medlemmar i det svenska samhället. Det hände den 27 juni 1946 på min namnsdag.

Även om den riktiga ”bröllopsresa” tog slut, det blev ändå några månader till innan vi kunde slutgiltigen – så att säga – slå rötter i Sverige i Uppsala.

I Vaxholm började vi båda att diska och torka. Eila hjälpte till även med städningen i hotellet. På början av vår verksamhet i Vaxholm var en regatta med många gäster, så att det var nödvändigt att ha extra kaffekok. Källarmästaren beordrade Eila dit och påminde att hotellet var berömt på gott kaffe och att hon skulle se till att kaffet blir bra. Jag jobbade i disken och torkade grogglas som var mycket besvärliga. Bråttom hade vi också. Det blev närmare två på natten när vi kom i säng. Jag somnade bums, men efter en stund väckte mig Eila med: ”Laci, jag kan inte somna”. ”Hur många koppar kaffe drack du?” frågade jag. ”Kanske 20” var svaret. Eila tog källarmästarens uppmaning att kaffet skall vara gott, tog Eila för allvarligt och smakade alla nykokade kaffekoket. Så blev naturligtvis resultatet att hon inte kunde somna.

Vår arbetsschema var 3 dagar arbete, 1 dag ledig. På lediga dagar åkte vi till Stockholm, vi fick gratisbiljetter från hotellet. Vår övernattningslokal var mycket elegant. Vi bodde på Strandvägen hos fru Söderberg, Marcus Wallenbergs syster. Där disponerade två rum och badrum. När vi på midsommardagen var lediga, lämnade fru Söderberg pengar till oss för att kunna gå till Skansen. Hon var annars inte i sin lägenhet utan var i sitt sommarställe. När vi var i Stockholm åt vi på fina ställen, Operakällaren, Rosenbad, Bäckahästen. Det kändes skönt att kunna ha litet flott efter de två års elände.

Men vi avancerade ganska snart. Eila blev kioskföreståndarinna på hotellets badholme. Dit åkte hon med motorbåt. Jag blev tredje spisbiträde i köket. Jag fick ränsa fisk, kyckling, putsa lök och koka kaffe. Köksmästaren hade en ungersk vän som var kock och från honom fick han recept på ungerska maträtter. Jag fick fungera som domare om rätterna som han lagade smakade som det skulle. Överhuvudtaget åt jag sällan med övriga personalen utan åt i köket så att säga à la carte.

Att Eila var på badholmen hade fördelen att hon kom i kontakt med folk, bl.a. någon kommunalpamp. När Eila berättade att sin mamma var annalkande, bjöd han att mummu kunde bo hos dom.

Alltså mummu kom. Hon animerade Eila att hon skulle fortsätta sina medicinstuderande. Stockholm kom inte i fråga, vi kunde inte få uppehållstillstånd för Stockholm, alltså blev Uppsala. Vi åkte med mummu till Uppsala och träffade fröken Geijer som lovade all stöd och att hon skulle skaffa oss hyresrum.

Slutet av augusti fick vi erbjudande av källarmästaren att vi skulle få anställning även under vinter, men vi tackade nej och sa att vi skulle till Uppsala för att Eila skulle kunna studera. Så kom vi till Uppsala och det första information från fröken Geijer var i form av ett brev, som vi hittade på hennes dörr, att det inte fanns något rum, men hon reserverat rum hos oss i Gamla Uppsala pensionat.

Nästa dag såg vi några annonser i Uppsala Nya Tidning om rum att hyra. Vi besökte flera men äntligen fick vi ett rum på Viktoriagatan hos herrskapet Åke. De var ett ungt par. Arbetet fick vi på Akademiska sjukhuset, jag i köket och Eila på barnkliniken. Där var professor Gyllensvärd chef och trevliga underläkare bl.a. Lasse Söderhjälms, som tog Eila emot med vänlighet. Där fick Eila höra att en kurskamrat från Helsingfors bodde också i Uppsala som studerade medicin. Han var Valter Parviainen som med sin mor flyttade till Uppsala. Naturligtvis besökte vi dom och Valter kunde lämna en del praktiska råd hur man

kunde organisera studeirna. Från honom lärde vi att det fanns ett katolskt kapell och en jesuitpater, pater Gerlach i Uppsala. På så sätt kunde vi organisera vårt katolskt bröllop. När vi besökte pater Gerlach frågade naturligtvis hur vi bor, bostadsfrågan var för alla mycket prekär. När vi berättade att vi hyr ett rum, sa han att vi kunde hyra en del av sin lägenhet ett rum, kök, tambur och badrum. Han hade extra ingång till sina två rum och köket använde han inte, han åt i stan.

Så sa vi oss upp hos Åke på Viktoriagatan och flyttade till Johannesgatan med vår enda möbel: en säng. Ytterligare möbel fick vi låna från pater Gerlach likaså köksutrustning. Sen ordnades även det katolska bröllopet, våra vittne var Toldis.

Alltså vi satte våra bopålar på S:t Johannesgatan och därmed vårt vandrande, bröllopsresa tog på riktigt slut.

Szombathely som jag minns

”Szombathely är en mycket gammal stad, den har varit stad redan före Kristi födelse.” Så stod i vår OÄ-bok som vi läste i folkskolan. Riktiga minnen finns från romartiden under namet Savaria (Sabaria) som grundades av kajsar Claudius. Området, speciellt nära Storkyrkan, gömmer en hel del minnen från romarna. Under det senaste kriget kom fram nya lämningar i samband med bombningar.

Efter Roma-rikets fall sjunker även Savaria och från folkvandringstiden finns knappast något minne. När ungrarna kom till Ungern kanske blev Szombathely en stad igen. Det tyska namnet, Steinamanger, tyder på att det fanns något befäst ställe = Stein, där, som låg vid någon bäck med namnet Anger. Så småningom blev Szombathely en stad med marknad på lördagarna (lördag = szombat, plats = hely).

Under tyrktiden den befästa Sz. hörde till den fästningskedjan som låg vid den ungersk-turkiska gränsen (Vasvár – Sz – Köszeg).

Stadsmurarna revs ned i samband med Napoleonkriget. Resten av dessa murar kommer fram i samband med nya husbygget.

Under Maria-Teresia (1740-1780) började Sz. bli viktigt centrum för länet Vas. Länstyrelsen fanns redan adär. 1777 blev Sz. stiftstad och en skola för gymnasiumnivå startades också.

Genom sitt centrala läge blev Sz. mer och mer medelpunkt. Militären reresenterades av en husarregiment, som efter 1. världskriget blev infanteriregiment. Dessutom fanns där luftvärnsbatteri, signalbataljon, militärsjukhus och säte för den III. armekors [?] kommandantur [?].

Som stiftstad finns i Sz. prästseminar. Övriga skolor var i min tid humanistiskt gymnasium premonstratensermunkar, statlig realgymnasium, flicklyceum, två handelsgymnasier, det ena för flickor, det andra för pojkar, medborgarskola (4 klasser efter folkskolan, slutligen fyra folkskolor, varav tre kommunala och en såkallade biskopsskola. I Sz. låg också en ettårig kurs för landsfiskaler samt skola för gendarmeri underofficerskola.

Sz. har blivit en riktig knutpunkt i järnvägsnätet. Inte mindre än åtta riktningar gick ut från Sz. Därför placerades också järnvägsdirektionen i Sz.

Vad industrierna beträffar Sz. var inte utpräglad industristad. Hantverkare var gott om, men större industrier fanns inte. Den största arbetsgivare var statens järnvägar som hade i Sz. en reparationsverkstad med ca 1000 anställda. Dessutom var en maskinfabrik och en textilfabrik. Båda av mindre format.

Kyrkligt sätt hade Sz. en stor betydelse. Utom att Sz. var stiftstad med biskopen i spetsen fanns där fyra olika munkordnar: premonstratenser, franciskaner, dominikaner och salesianer. Nunnor fanns också: dominikaner, karmeliter och två sorters sjukvårdssystrar. Stadens majoritet var katolsk med fyra kyrkor och två kapeller. Utom katoliker fanns protestanter, både luteraner och kalvinister vilka båda hade sin kyrka och judar med två synagogor, den ena för ortodoxa och den andra för neologjudar¹³. Den senare förstördes under det andra världskriget och den reparerade används som museum och konsertlokal.

Vad kulturen beträffar var musikkulturen den främsta. Stadens filharmoniska orkester som rekruterades av musikskolans lärare, regimentsorkesterns medlemmar och amatörer, gav cirka varje månad konsert. Dessutom solistframträdande var mycket ofta förekommande. Världssolisterna besökte ofta Sz. Alla dessa musikevenemang besöktes av talrik publik.

Någon teaterbyggnad fanns ej. Amatörteaterföreställningar och farande teatersällskapspiecer¹⁴ framfördes i kulturhusets stora sal eller i industriföreningens stora sal. Kulturhuset inhyste också stadens museum, vars romerska samlingar var de mest omfattande.

Sz's omgivning var slätland, men i 20 km avstånd syntes alpernas utlöpare vars högsta punkt var drygt 800 m.

¹³ En rörelse inom judendomen som utvecklades i Ungern vid mitten av 1800-talet. [Monika från Wikipedia].

¹⁴ D.v.s. pjäser. [Monika]